

zaken wijdt de auteur terloops uit over de onderwerpen. Ook voert hij belangrijke personen op. We maken kennis met de machtigste man van Letland voor de Tweede Wereldoorlog, Ulmanis. Van de ex-president kreeg de grootvader bij het opbouwen van zijn zakenimperium in dat land alles gedaan. Ook John F. Kennedy krijgt gestalte als de vader hem bij toeval op een landgoed in Engeland ontmoet en een weekend met hem en diens broer Robert doorbrengt. Best aardig om te lezen. Boeiend is ook de beschrijving van het katholieke milieu waarin in het bijzonder de opa verkeert. Onder andere Norbert Schmelzer verschijnt een keer. Weet u nog? Een 'gladde teckel met een kluif in zijn bek' (Wim Kan 1966). Wellicht kunt u als docent geschiedenis uw collega Nederlands attenderen op het boek. Het lijkt mij uitermate geschikt voor de examenliteratuurlijst van leerlingen. Ik kan me nog goed herinneren dat een kwart eeuw geleden *Montijn* van Dirk Ayelt Kooiman onder havo- en vwo-leerlingen zeer populair was. Vrijwel iedereen had de oorlogsroman, waarin de hoofdpersoon eveneens in Duitse dienst trad, op zijn lijst gezet en meer dan het uittreksel alleen gelezen. Weliswaar is *De stamhouder* non-fictie, maar qua drama en avontuur doet het boek beslist niet onder voor de bestseller van weleer, die trouwens ook biografisch was. Het slaat twee vliegen in één klap: geschiedenis en literatuur. *De stamhouder* leest als een trein en de kruisbestuiving van de vakken geschiedenis en Nederlands zorgt ervoor dat het vakoverstijgend onderwijs een extra impuls kan krijgen. Werk aan de winkel derhalve!

Gert Moleman

KINDEREN ALS OOGGETUIGEN VAN EEN OORLOG

Op historisch vlak stond het jaar 2014 in het teken van de Eerste Wereldoorlog. Het feit dat honderd jaar geleden deze verschrikkelijke oorlog uitbrak, resulteerde in een reeks van herdenkingen, televisiedocumentaires en boeken. Veel van die boeken concentreerden zich op het achterhalen van de oorzaken van de

Eerste Wereldoorlog, zoals het veelgeprezen werk *De slaapwandelaars* van de Britse historicus Christopher Clark. Naast studies die zich toeleiden op de grote verbanden verschenen er ook de nodige boeken die inzoomden op de vraag hoe de gewone burger deze oorlogsperiode heeft beleefd. *Kleine handen in een Grote Oorlog* van het

KLEINE HANDEN IN EEN GROTE OORLOG.

VERHALEN VAN KINDEREN IN DE EERSTE WERELDOORLOG
Yury en Sonya Winterberg (WalburgPers; Zutphen 2014), 352 blz.,
€ 29,95

Scène uit de televisieserie *Kleine handen in een grote oorlog*. De serie is nog te zien via *Uitzending Gemist*.

schrijversduo Yury en Sonya Winterberg valt in deze laatste categorie. Het is een spin-off van een groot Europees film-project dat in april en mei 2014 door de NTR in acht delen op de Nederlandse televisie werd uitgezonden. In *Kleine handen in een Grote Oorlog* beschrijven Yury en Sonya Winterberg uitvoerig hoe kinderen uit allerlei landen de Eerste Wereldoorlog hebben ervaren. Daarbij proberen zij zoveel mogelijk een chronologische volgorde aan te houden. Het boek kent twee sterke punten. Een ervan is het het multinationale perspectief dat de Winterbergs hanteren. Zo nemen zij de lezer mee naar het Engelse Wembley, het Franse Sedan, het Duitse Nürnberg, de Russisch-Ottomaanse frontlinie, New York en zelfs de Chinese havenstad Qingdao. Hierdoor ontstaat een palet aan diverse indrukken en ervaringen, die toch verrassend veel onderlinge overeenkomsten vertonen. Maar het sterkste punt van *Kleine*

handen in een Grote Oorlog zijn toch vooral de vele fragmenten uit ooggetuigenverslagen van kinderen die in het boek zijn opgenomen. Die weten de ervaringen van kinderen tijdens de Eerste Wereldoorlog – soms ontroerend, soms huiveringwekkend – dichterbij de lezer te brengen. Ter illustratie een treffend voorbeeld: het ooggetuigenverslag van een anonieme twaalfjarige Armeense jongen. 'We moesten verder marcheren, hoewel onze knieën van angst zo bibberden dat we dachten dat we geen stap zouden kunnen zetten. Maar kinderen die achterbleven werden meteen gedood. De meesten werden met geweerkolven doodgeslagen.' Dit ooggetuigenverslag van de Armeense genocide zou zo kunnen worden opgenomen in een geschiedenisles over het Midden-Oosten. Hetzelfde geldt voor de ooggetuigenverslagen die handelen over de ervaringen van kinderen aan het front, eventueel in combinatie met beeldmateriaal uit

de eerdergenoemde NTR-serie of de klassieke Amerikaanse oorlogsfilm *All Quiet on the Western Front* uit 1930. Dergelijke materialen maken het verleden voor leerlingen niet alleen levendiger en tastbaarder, maar kunnen ook dienen als onderwerp voor bronanalyse. Want hoe betrouwbaar is het relaas van die anonieme Armeense jongen eigenlijk? *Kleine handen in een Grote Oorlog* laat goed zien hoe kinderen de Eerste Wereldoorlog hebben ervaren. Veel van die kinderen waren aan het begin van de oorlog enthousiast. Net als hun ouders verlangden zij naar een oorlog en geloofden zij in een snelle, positieve afloop. Maar net als hun ouders verloren veel kinderen razendsnel hun onschuld en naïviteit toen zij in aanraking kwamen met de harde realiteit van de oorlog. In die zin bevat het boek ook een les: oorlog maakt geen onderscheid tussen kinderen en volwassenen.

Jaap Nieuwstraten